

LESZEK WDOWIAK, SŁAWOMIR ÓWIKŁA, LUCYNA KAPKA

CHARAKTERYSTYKA FORM ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO NA
PRZYKŁADACH ROLNICZYCH SYSTEMÓW UBEZPIECZEŃ
W WYBRANYCH PAŃSTWACH

*CHARACTERISTICS OF THE FORMS OF SOCIAL SECURITY IN THE
EXAMPLE OF AGRICULTURAL INSURANCE SYSTEMS IN SELECTED
COUNTRIES*

*ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ НА
ПРИМЕРАХ СИСТЕМ СТРАХОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ
В ОТДЕЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВАХ*

*ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА
ПРИКЛАДАХ СИСТЕМ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ*

Z Krajowego Obserwatorium Zdrowia i Bezpieczeństwa Pracowników Rolnictwa Instytutu
Medycyny Wsi im. W. Chodźki w Lublinie
Kierownik Obserwatorium: prof. dr hab. n. med. L. W d o w i a k
Dyrektor Instytutu: prof. dr hab. n. med. L. W d o w i a k

W pracy omówiono systemy ubezpieczeń rolniczych w wybranych krajach świata oraz przedstawiono ich kategoryzację uwzględniającą: zakres podmiotowy i przedmiotowy ubezpieczenia, specyfikę instytucji zabezpieczenia społecznego oraz modele finansowania.

SŁOWA KLUCZOWE: ubezpieczenie, model, finansowanie, zabezpieczenie społeczne.

KEY WORDS: insurance, model, financing, social security.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: страхование, модель, финансирование, социальное страхование.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхування, модель, фінансування, соціальне страхування.

Początków systemu ubezpieczeń społecznych należy dopatrywać się w powstających na przestrzeni wieków tak zwanych „Kasach wzajemnej pomocy” stanowiących formę dobrowolnego ubezpieczenia. Gromadziły one środki finansowe swych członków, którymi z reguły byli pracownicy fizyczni, narażeni na ryzyko zawodowe. Zadaniem kas była pomoc osobom, które w wyniku zdarzenia losowego utraciły możliwość zarobkowania i zapewnienia sobie oraz swojej rodzinie godziwej egzystencji.

Wraz z rewolucją przemysłową kształtowały się na świecie systemy zabezpieczenia społecznego. Ich kolebką były państwa europejskie, a w szczególności Niemcy, Wielka Brytania i Francja.

Niemiecki system zabezpieczeń społecznych i socjalnych jest przodujący

w świecie. Państwo to bardzo wcześnie dostrzegło zagrożenia występujące np. w pracy na roli (jeszcze w XIX wieku). Otto von *Bismarck*, wprowadzając powszechny system zabezpieczenia społecznego w Niemczech, wykorzystał zasady ubezpieczeniowe (im większa składka, tym wyższe świadczenie, nie opłacanie składki powoduje utratę uprawnień do otrzymania świadczenia). Należy podkreślić, iż system ten był realizowany przy dużym udziale samych pracowników [1].

System, który obowiązuje w Wielkiej Brytanii korzeniami sięga modelu opracowanego przez Sir *Williama Beveridge'a* w latach czterdziestych i opiera się na zasadach zaopatrzeniowych. Głównym jego wyznacznikiem jest brak różnicowania wysokości świadczeń oraz zapewnienie minimum socjalnego, przy finansowaniu z podatków [1]. Koncepcja podatkowa, idea solidarności narodowej inspirowana koncepcjami *Beveridge'a* obowiązuje w dzisiejszej Wielkiej Brytanii, a ponadto w Irlandii oraz krajach skandynawskich (Szwecja, Dania, Finlandia). Główną jej ideą jest zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego i podstawowych potrzeb (w tym zdrowotnych) dla wszystkich obywateli, niezależnie od statusu materialnego.

Francuski system opiera się również o zasadę solidarności, jednakże w odróżnieniu od państw skandynawskich i Anglii podmiotami polityki społecznej oprócz państwa są samorządy, przedsiębiorstwa oraz organizacje pracownicze i zawodowe. Okres rewolucji przemysłowej we Francji spowodował, iż aktualnie ubezpieczenia rolnicze obejmują w zasadzie wszystkie rodzaje ryzyka [2].

Długoletnie istnienie rozmaitych form zabezpieczenia osób pracujących w rolnictwie, zaowocowało wypracowaniem sprawnie działającego systemu ubezpieczeń, który stał się źródłem inspiracji dla rozwiązań w innych państwach, m.in. w Polsce. XIX wiek, to wiek rozwoju intensywnego przemysłu, a także powstania i rozwoju systemów wsparcia uwzględniających niebezpieczeństwa w pracy. Wiek XX, to dalsze ich kształtowanie, którego wyrazem były liczne akty prawne wprowadzające nowe rodzaje zagrożeń oraz wyodrębnienie grup zawodowych podwyższonego ryzyka. Modele ubezpieczeń społecznych kształtowały zarówno rozwój gospodarczy jak i kultura, tradycja, czy wyznawany system wartości danego społeczeństwa. Stanowią one mieszaninę rozwiązań zaczerpniętych u źródeł, którymi bez wątpienia są wspomniane powyżej państwa [2].

SYSTEMY UBEZPIECZEŃ W WYBRANYCH KRAJACH ŚWIATA

Termin zabezpieczenie społeczne jest rozumiany jako „całokształt środków i działań instytucji publicznych, za pomocą których społeczeństwo stara się zabezpieczyć swoich obywateli, czy niezawinionym przez nich niedostatkiem, przed groźbą niemożności zaspokojenia podstawowych, społecznie uznanych za ważne potrzeb” [3].

XX wiek wykształcił trzy zasadnicze sposoby zabezpieczenia społecznego socjaldemokratyczny –przedstawicielem są głównie kraje skandynawskie, a w szczególności Norwegia, konserwatywny – Polska, Niemcy, Francja oraz liberalny – najbardziej odpowiada mu Wielka Brytania i Stany Zjednoczone [4].

Można wyróżnić także inny podział sposobów zabezpieczenia społecznego, w którym kryterium stanowi źródło finansowania świadczeń (budżet państwa lub finansowanie ze składek pracowników i w pewnym stopniu pracodawców). Poszczególne systemy bywają ponadto zróżnicowane w zależności od zakresu udzielanych świadczeń. Skrajnymi przykładami są modele obowiązujące w Tunezji i Japonii. Tunezyjski system jest finansowany bez udziału państwa, co ma istotny wpływ na poziom udzielanych świadczeń. Japonia natomiast wykształciła model, w którym zarówno zakres objętych ubezpieczeniem, jak i cała gama świadczeń są bardzo szerokie.

Najbardziej powszechny jest mieszany system zabezpieczeń, uwzględniający zarówno zasadę solidarności i odpowiedzialność zbiorową oraz zasadę liberalną, czyli indywidualną odpowiedzialność za swój los [4]. Do państw o mieszanym modelu ubezpieczeń społecznych można zaliczyć Tunezję, Japonię oraz Kanadę.

Klasyfikacja na powyżej wymienione modele uwzględnia:

- **formę i stopień zaangażowania państwa w politykę społeczną**

W modelu liberalnym państwo angażuje się w politykę społeczną w stopniu minimalnym starając się pozostawić jak największą wolność wyboru jednostce. Znacznie większy jest udział państwa w modelu konserwatywnym, gdzie prawo do świadczeń jest uzależnione od aktywności zawodowej, a rodzina ubezpieczonego jest traktowana w szczególny sposób. Największy stopień aktywności państwa w sferze polityki społecznej występuje w modelu socjaldemokratycznym, w których gama dostępnych świadczeń i osób do nich upoważnionych jest szersza niż w pozostałych modelach,

- **możliwość współistnienia prywatnych form doubezpieczania**

W modelu liberalnym jest dopuszczona forma prywatnych ubezpieczeń, natomiast w pozostałych modelach w kwestii ubezpieczeń większe kompetencje ma państwo.

- **przesłanki uprawnień do świadczeń**

Model konserwatywny warunkuje uprawnienie do ubezpieczenia od aktywności zawodowej. W modelu liberalnym praktycznie pozostawanie bez pracy uniemożliwia pełne korzystanie ze świadczeń. Natomiast w modelu socjaldemokratycznym wielkość udzielanych świadczeń jest taka sama dla wszystkich obywateli.

Wśród kryteriów umożliwiających zróżnicowanie systemów zabezpieczenia społecznego można wyróżnić:

- **zakres podmiotowy** (kogo obejmują świadczenia),
- **zakres przedmiotowy zabezpieczenia** (jakie rodzaje zabezpieczeń obejmuje),
- **instytucje zabezpieczenia społecznego**
- **modele finansowania**

ZAKRES PODMIOTOWY

Funkcjonujący w **Niemczech** model zabezpieczenia społecznego można określić jako **konserwatywny**. Jego cechą jest m.in. fakt, iż dostępność świadczeń

jest uzależniona od zatrudnienia, wykonywania pracy i opłacania składek na ubezpieczenia. W rolnictwie niemieckim ubezpieczonymi są rolnicy indywidualni, członkowie rolniczego stowarzyszenia zawodowego, współmałżonek oraz członkowie rodziny, którzy pracują w jego gospodarstwie. Ponadto ubezpieczeniu podlegają osoby pracujące w gospodarstwie rolnika na podstawie umowy o pracę, świadczenia usług lub nauki zawodu, a także inne osoby wykonujące prace w gospodarstwie [5].

We Francji, której system również można określić jako **konserwatywny** z ubezpieczenia korzystać mogą osoby na urlopie rodzicielskim, bezrobotne, dzieci poniżej 16 lat, które pozostają na utrzymaniu ubezpieczonego rolnika, dzieci do 21 lat uczące się, poszukujące pracy lub chronicznie chore oraz inni członkowie rodziny, (rodzice, dziadkowie, wnuki, a także krewni, którzy zamieszkują przez co najmniej 12 miesięcy z ubezpieczonym i są na jego utrzymaniu). To co jest pewną rzadkością wśród systemów zabezpieczenia społecznego, to fakt że we Francji świadczenia mogą także przysługiwać osobom, które żyją w związku nieuregulowanym prawnie [6]. Ubezpieczeniem objęte są więc właściwie wszystkie grupy osób pracujących na roli i utrzymujących się z rolnictwa [7].

Polski system zabezpieczenia społecznego rolników jest bardzo podobny do modeli francuskiego i niemieckiego. Jego rozwiązania zostały zaczerpnięte z tych właśnie krajów, przez co również można go określić jako **konserwatywny**. Ubezpieczenie w polskim systemie obejmuje, rolników, ich małżonków i pracujących z nimi domowników.

Norwegia jest krajem, którego system ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych jest określany jako **socjaldemokratyczny**. Cechą szczególną jest to, że ubezpieczeniu podlegają wszyscy obywatele kraju. Jest to jednak system bardzo kosztowny, dlatego też stać na niego nieliczne państwa w świecie. Osoby pracujące, posiadające prawo stałego pobytu lub status rezydenta, jak również pewne grupy obywateli Norwegii pracujących za granicą podlegają obowiązkowi ubezpieczenia. Obowiązkowi temu ponadto podlegają obywatele również krajów należących do Europejskiej Strefy Ekonomicznej oraz pracujący na norweskich statkach [8].

W Wielkiej Brytanii powszechny system ubezpieczeń administrowany przez państwo obejmuje wszystkich obywateli kraju. Pracownicy opłacający składki finansują pośrednio tych, którzy nie są w stanie ich opłacać. Jednakże muszą oni zapewnić sobie prywatne zabezpieczenie, którego jednym z elementów jest emerytura, która może być zapewniona dzięki składkom własnym lub wpłaconym przez pracodawców. Indywidualnie może być wybierane również prywatne ubezpieczenie medyczne. Ten system jest określany jako **liberalny**. System ubezpieczeń w **Stanach Zjednoczonych** przedstawia się **podobnie jak w Wielkiej Brytanii**. Na poziomie podstawowym świadczenia są zagwarantowane wszystkim obywatelom, jednakże prywatne dodatkowe ubezpieczenie znacznie podnosi standard realizowanych świadczeń.

Modele: kanadyjski, tunezyjski i japoński można określić jako **mieszane**, ponieważ ich rozwiązania zostały zaczerpnięte z modeli konserwatywnych, socjaldemokratycznych oraz liberalnych.

W Kanadzie na poziomie podstawowym, zabezpieczenie obejmuje osoby w podeszłym wieku. Celem jest zapewnienie tym osobom dochodu na poziomie minimum socjalnego w celu zapewnienia elementarnych potrzeb. Natomiast programy emerytalne obejmują tylko te osoby, które opłacają dodatkowe składki ubezpieczeniowe (są tutaj stosowane zasady podobne do obecnie funkcjonującego w Polsce tzw. III filaru) [9].

Zupełnie odmienne rozwiązania przyjęto w Tunezji. System w całości utrzymywany jest ze składek i nie ma udziału państwa w finansowaniu. Obejmuje on m.in.: pracowników zatrudnionych w sektorze prywatnym nie rolniczym, rybaków, rolników i pracowników rolnictwa, osoby prowadzące działalność gospodarczą, osoby pracujące zagranicą nie objęte innym systemem ubezpieczenia społecznego, studentów i stażystów, emerytów i rencistów oraz osoby na utrzymaniu ubezpieczonych (ubezpieczeni wyłącznie na świadczenia medyczne). Nie obejmuje natomiast pracowników domowych [10].

W Japonii, która jest krajem gdzie system zabezpieczenia społecznego jest znacznie rozbudowany, każdy obywatel jest obowiązkowo ubezpieczony w Programach Ubezpieczeń Społecznych na mocy odpowiednich regulacji prawa publicznego. Programy te obejmują więc 100% obywateli państwa [11].

ZAKRES PRZEDMIOTOWY ZABEZPIECZENIA

Konwencja nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1952 roku dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego szczegółowo określa zakres przedmiotowy zabezpieczenia społecznego. Według niej zakres przedmiotowy powinien obejmować: opiekę lekarską, zasiłki w przypadku choroby, oraz w przypadku braku pracy, świadczenia: emerytalne, rentowe, świadczenia w razie wypadku przy pracy lub choroby zawodowej lub w razie macierzyństwa, zasiłki rodzinne oraz świadczenia w przypadku śmierci żywiciela rodziny [12].

Generalnie większość państw stara się stosować do założeń Konwencji 102, a niektóre systemy wykazują poszerzony zakres świadczeń. Wymagający ogromnych nakładów finansowych system socjaldemokratyczny obowiązujący w Norwegii charakteryzuje się bardzo szerokim spektrum świadczeń przyznawanych obywatelom. System obejmuje ryzyko związane z chorobą i niepełnosprawnością. Przyznawane są ponadto świadczenia w razie wypadku, czy choroby zawodowej, świadczenia na starość, w przypadku bezrobocia, niepełnosprawności oraz śmierci jedyne go żywiciela rodziny. System prezentuje szeroki zakres świadczeń rodzinnych. Osoby posiadające dzieci mogą liczyć na znaczne wsparcie państwa. Państwo udziela świadczeń nie tylko w razie macierzyństwa, ale również w przypadku samotnego wychowywania dziecka, czy adopcji. Ponadto z budżetu państwa finansowane są świadczenia dla osób niepełnosprawnych, okresowe świadczenia z tytułu zostania wdową, wdowcem lub sierotą oraz zasiłki opiekuńcze dla sprawujących opiekę nad sierotami. System finansuje również zasiłki z tytułu rozwodu i separacji, zasiłki alimentacyjne oraz pogrzebowe.

System konserwatywny również spełnia minimalne wymogi Konwencji 102, choć zakres świadczeń nie jest tu tak szeroki jak w systemie

socjaldemokratycznym. Państwa, w których funkcjonuje ten system to: Niemcy, Francja oraz Polska. Cechą wyróżniającą jest fakt funkcjonowania odrębnych instytucji ubezpieczających rolników. Generalnie rolnikom przysługuje podobny zakres świadczeń jak reszcie społeczeństwa, a różnice dotyczą sposobu ich finansowania. W niemieckim, francuskim i polskim systemie ubezpieczeń funkcjonują świadczenia wypadkowe, chorobowe, świadczenia na podtrzymanie zdrowia, na wypadek zgonu, świadczenia emerytalne i rentowe oraz macierzyńskie. Instytucje zabezpieczenia społecznego mają również obowiązek prowadzenia rehabilitacji u osób dotkniętych chorobami zawodowymi oraz prowadzenia programów prewencyjnych i promocyjnych zmniejszających ryzyko wystąpienia tych chorób.

Obok klasycznych świadczeń oferowanych przez system francuski można także wyróżnić tzw. renty zwrotne, do których prawo nabywa współmałżonek osoby zmarłej. Warunkiem jest jednak kontynuowanie pracy współmałżonka. Wdowy po rolnikach mają też prawo m. in. do: zasiłku po śmierci współmałżonka, zasiłku opiekuńczego, dożywotniego wsparcia oraz dodatku uzupełniającego przy dochodach poniżej minimum [6].

Zakres świadczeń systemu liberalnego, który reprezentują USA oraz Wielka Brytania zapewnia wszystkim obywatelom jedynie minimalny poziom świadczeń. Znacznie szerszy zakres i standard udzielanych świadczeń jest oferowany dla osób, które ubezpieczają się dodatkowo w prywatnych instytucjach.

W Kanadzie, Tunezji czy Japonii zastosowano rozwiązania z systemów socjaldemokratycznego, konserwatywnego oraz liberalnego. System ten można określić jako mieszany. Krajem, który diametralnie różni się od pozostałych jest Tunezja, w której system finansowany jest bez udziału państwa, a zakres świadczeń oraz ich jakość są uzależnione od samych obywateli. Na drugim biegunie znajduje się specyficzny i ciekawy system Japonii, który w swoim zakresie obejmuje całą gamę świadczeń Konwencji 102, a ponadto takie świadczenia jak: renty dla domowników osieroconych przez jedyne go żywiciela, wyżywienie, środki do życia na poziomie minimum socjalnego, dodatek mieszkaniowy, stypendium szkoleniowe, wsparcie okołoporodowe oraz środki na leki i świadczenia lecznicze [11].

INSTYTUCJE ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO

Kraje, których system określa się jako konserwatywny (Niemcy, Francja i Polska), posiadają odrębne instytucje odpowiedzialne za ubezpieczenia pracowników rolnictwa.

Z wielu istniejących branżowych instytucji, obecnie działająca w Niemczech dla rolników to **Bundesverband der Landwirtschaftlichen Berufsgenossenschaften** – w skrócie **BLB** (Federacja Rolniczych Stowarzyszeń Zawodowych). Ubezpieczenie rolnicze jest zapewniane przez zawodowe stowarzyszenia rolnicze. Są to korporacje na bazie spółdzielni posiadających autonomię organizacyjną. Na poziomie federalnym istnieje 19 regionalnych zawodowych stowarzyszeń rolniczych oraz kasa dla sektora ogrodniczego, która obejmuje cały kraj. Członkami zawodowego stowarzyszenia rolniczego są osoby

prowadzące ubezpieczone gospodarstwo. Od rolników odprowadzane są składki do stowarzyszenia, a ich wysokość zależy przede wszystkim od wielkości udzielanych świadczeń. Do zadań instytucji należy wypłata świadczeń, działalność rehabilitacyjna oraz działalność prewencyjna [13].

Instytucję ubezpieczeniową we Francji stanowi zdecentralizowana jednostka tzw. **Mutualite Sociale Agricole (MSA)**. Poza Kasą Centralną posiada jeszcze 82 Kasy na poziomie departamentów oraz liczne agencje lokalne, których celem jest bezpośredni kontakt z ubezpieczonym. Oprócz głównej misji tej instytucji jaką są obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, rozwija ona wszelkiego rodzaju akcje z zakresu pomocy socjalnej dla rodzin będących w trudnej sytuacji, dzieci oraz osób w podeszłym wieku. Podejmowane są także działania w celu polepszenia jakości życia osób w środowisku wiejskim. Aktywnie działa chroniąc zdrowie rolników i łącząc zarówno ubezpieczenia, pomoc socjalną, ochronę zdrowia jak i prewencję [14,15].

Zadania systemu ubezpieczeń dla rolników w Polsce realizuje **Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS)**. Do najważniejszych należy zaliczyć m.in. obsługę rolników w sprawach, które dotyczą obejmowania ich ubezpieczeniem społecznym i obsługę składek przez nich wpłacanych. Ponadto przyznawane są i wypłacane świadczenia pieniężne ubezpieczonym. Są to: świadczenie emerytalno- rentowe, wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie. KRUS prowadzi także działalność prewencyjną i promocyjną w zakresie bezpieczeństwa pracy w rolnictwie mającą na celu eliminację zagrożeń w miejscu pracy rolników. Dla ubezpieczonych osób, trwale lub okresowo niezdolnych do pracy prowadzona jest rehabilitacja lecznicza. Do dodatkowych zadań, które zleca Kasie państwo należy również wypłata krajowych rent strukturalnych i realizacja świadczeń kombatanckich dla inwalidów wojennych. Przede wszystkim jednak KRUS pełni rolę płatnika składek zdrowotnych w ramach ubezpieczenia, przekazując na nie środki z budżetu państwa do Narodowego Funduszu Zdrowia [16].

Socjaldemokratyczny model zabezpieczenia społecznego realizowany m.in. w Norwegii zapewnia prawo wszystkim swym obywatelom do rent i emerytur oraz do typowych świadczeń ubezpieczeniowych prezentując całą konwencjonalną gamę ubezpieczeń. Narodowy system udzielając świadczeń finansowych obywatelom, jednocześnie je opodatkowuje. Jeżeli jednak osiągnięty jest dochód poniżej pewnego minimum stosowane są specjalne przepisy podatkowe. Zwalnia się te osoby z obowiązku odprowadzania podatku lub składki na narodowe ubezpieczenie. Socjaldemokratyczny model funkcjonujący w Norwegii udostępnia obywatelom szeroki zakres świadczeń bez względu na aktywność zawodową. Warto podkreślić, że brak tu branżowych instytucji zabezpieczenia społecznego. Wszystkie sprawy związane z zabezpieczeniem społecznym realizuje **Rikstrygdeverket** - Krajowa Administracja Ubezpieczeń Społecznych [8, 17].

Liberalne zasady funkcjonowania ubezpieczeń mają zastosowanie w Wielkiej Brytanii i USA. Głównym wyznacznikiem jest zapewnienie minimum socjalnego i podstawowych potrzeb (w tym zdrowotnych) dla wszystkich obywateli niezależnie od statusu materialnego. Zapewnianie najbardziej elementarnych

potrzeb skutkuje dość ograniczonym ich finansowaniem. Dlatego też system dopuszcza możliwość dodatkowego ubezpieczenia, które zapewnia wyższy standard świadczeń. Źródłem finansowania systemu brytyjskiego są przede wszystkim podatki. Do zadań systemu należy również zapewnienie największego dobrostanu możliwie największej liczbie ludzi. Na system składają się świadczenia składkowe, bezskładkowe oraz świadczenia przyznawane w zależności od dochodu. Obok instytucji państwowej w systemie funkcjonują również instytucje prywatne [2].

W Stanach Zjednoczonych funkcjonują obok siebie państwowa i prywatne instytucje ubezpieczeniowe. Jest to model dość specyficzny, którego rozwiązania są unikatowe w skali świata. W tym przypadku należy rozróżnić system emerytalno – rentowy od systemu ochrony zdrowia.

System emerytalno – rentowy składa się z trzech filarów ubezpieczeń emerytalnych:

- I filar – Social Security (ubezpieczenia społeczne, można porównać do polskiego ZUS);
- II filar – Pracownicze programy emerytalne;
- III filar – Indywidualne konta emerytalne.

I filar dotyczy przede wszystkim osób o niższych dochodach, jest finansowany ze składek pobieranych od wynagrodzeń, a osiągający wiek emerytalny nabywają prawo do emerytury podstawowej. Kolejny filar [II] działa na zasadzie dobrowolności, składki są opłacane przez pracodawców lub pracowników lub przez pracodawców i pracowników łącznie. Wysokość przyszłej emerytury zależy więc od wysokości zarobków i czasu pracy. Natomiast III filar jest sposobem gromadzenia oszczędności na przyszłą emeryturę w instytucjach takich jak bank, czy związek kredytowy. Składki wpłacane na indywidualne konto pozostają zablokowane do momentu osiągnięcia wieku emerytalnego.

Ochrona zdrowia opiera się z kolei na 3 filarach, do których zaliczamy: programy publiczne (Medicaid), prywatne programy ubezpieczeniowe (Medicare) oraz ubezpieczenia pracownicze [18].

W modelu mieszanym, który reprezentują trzy wymieniane wcześniej państwa (Kanada, Tunezja, Japonia), zastosowano modele ubezpieczeń społecznych najbardziej odpowiadające charakterystyce danego kraju.

Polityka społeczna w Kanadzie należy tu do kompetencji władz poszczególnych 10 prowincji, ale również istotny wpływ mają na nią władze federalne. W gestii władz prowincji leży system opieki zdrowotnej i system świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. W zakres zarządu władz federalnych wchodzi trzy programy zabezpieczenia społecznego obejmujące: zabezpieczenie dla osób w podeszłym wieku, program emerytalno – rentowy oraz ubezpieczenie zatrudnienia. Prowincje kanadyjskie posiadają dość dużą autonomię i mogą zawierać dwustronne umowy dotyczące ubezpieczeń z innymi państwami [9].

W Tunezji duży wpływ na sposób funkcjonowania obecnego systemu ubezpieczeń społecznych wywarł protektorat francuski. Świadczenia z systemu opierają się o rozwiązania francuskie, jednak ich poziom jest dość niski. Wynika to głównie z braku finansowania z budżetu państwa. Zarządzanie systemem

ubezpieczenia społecznego zostało powierzone Państwowej Kasie Ubezpieczenia Społecznego, zwanej Kasą Państwową. System emerytur, rent inwalidzkich i po zmarłym małżonku znajduje się w gestii Kasy Emerytalno – Rentowej. Natomiast dla rolników i pracowników rolnictwa tak jak dla innych branż (np. rybaków), istnieją zasady określone odrębnymi dekretemi [19].

Tak samo jak rozwiązania amerykańskiego systemu zabezpieczeń są wyjątkowe, system japoński jest również jedyny w swoim rodzaju. Przy jego tworzeniu zostały dokładnie przeanalizowane dobre i złe strony modeli europejskich i amerykańskich. Stworzono model najbardziej odpowiadający bogatej kulturze i tradycji Japonii oraz stylowi życia jej obywateli. Wprowadzono zasady solidaryzmu społecznego i pokoleniowego, a ubezpieczenia społeczne wbudowano w strukturę i funkcję państwa opiekuńczego i egalitarnego. Ubezpieczenie społeczne jest realizowane w dwóch programach: obywatelskim i pracowniczym.

System składa się z 11 podsystemów, które zajmują się takimi kwestiami jak:

- obowiązkowe ubezpieczenie społeczne (z powszechnych składek), w zakresie ryzyka i opieki medycznej, farmaceutycznej, pielęgnacyjno – opiekuńczej i rehabilitacji,
- powszechne obowiązkowe ubezpieczenie zapewniające emerytury, dożywocia i renty z tytułu chorób zawodowych i bezrobocia oraz wypadków komunikacyjnych,
- powszechne obowiązkowe ubezpieczenia dla zapewnienia fachowej długoterminowej opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi oraz dziećmi [20].

MODELE FINANSOWANIA

W Niemczech rolnicy prowadzący gospodarstwo rolne odprowadzają składki na pokrycie wydatków do stowarzyszenia zawodowego. Stosowany jest system rozdzielczy, czyli wydatki są rozdzielane na poszczególnych członków stowarzyszenia. Wypłacane świadczenia tylko w ponad 20% pokrywają składki rolników, natomiast reszta dotowana jest z funduszy federalnych.

We Francji finansowanie funduszu ubezpieczeń społecznych opiera się w części z budżetu państwa, częściowo przez pracodawcę i częściowo ze składek ubezpieczonego, w wysokości wynikającej z rachunku prawdopodobieństwa danego ryzyka. W Polsce, tak jak w Niemczech i we Francji, krajach posiadających odrębne instytucje zabezpieczenia dla rolników, przewidziano również odrębne zasady finansowania. W niewielkim stopniu składki pokrywane są przez samych rolników, całą pozostałą część pokrywa państwo.

Norweski, liberalny model finansowany jest ze składek pracowników, osób pracujących na własny rachunek, pracodawców oraz z budżetu państwa. Poziom składek i dotacji z budżetu jest określany przez parlament. Uważa się, że model liberalny jest bardzo kosztowny, z powodu szerokiej gamy udzielanych świadczeń oraz faktu, iż w przeważającej części obciąża on budżet państwa.

Powiedzeniu „jak sobie pościelisz, tak się wyśpisz” najbardziej odpowiada

zasada liberalnego modelu finansowania świadczeń w Wielkiej Brytanii i USA. Świadczenia składkowe, a także wydatki administracyjne w Anglii są finansowane przez Narodowy Fundusz Ubezpieczeń, z obowiązkowych składek płaconych przez pracodawców i pracowników. Świadczenia nieskładkowe są finansowane z ogólnych podatków, tak samo jak świadczenia uzależnione od wysokości dochodu. Publiczna opieka zdrowotna jest finansowana, zarówno z podatków, jak również z Narodowego Funduszu Ubezpieczeń.

W USA podstawowe zabezpieczenie finansowane jest z podatków obywateli. Ma do niego dostęp najbiedniejsza część obywateli. Dodatkowe świadczenia są rozszerzane w poszczególnych pakietach świadczeń, które musi finansować sam obywatel lub jego pracodawca. Rozszerzony zakres świadczeń zależy od składek wpłacanych przez pracodawcę.

Kanadyjski program emerytalno – rentowy opiera się na składkach ubezpieczeniowych płaconych przez obywateli. Podstawowym zabezpieczeniem świadczeń społecznych dla osób w podeszłym wieku jest finansowane z podatków. Natomiast odszkodowania z tytułu wypadków są finansowane ze składek na ubezpieczenie wypadkowe odprowadzanych przez pracodawców.

Wyjątkiem jest Tunezja, której system ubezpieczeń społecznych nie jest finansowany przez państwo, lecz przez indywidualne jednostki oraz ich pracodawców. Fundusze pochodzą także z dopłat ściąganych z powodu nieprzestrzegania przepisów określających obowiązki pracodawców, którzy są podlegli systemowi. Ponadto jest to produkt pochodzący częściowo z lokat z funduszu rezerwowego systemu, część środków pochodzi z darowizn i legatów oraz innych źródeł przynależnych kasie państwowej [19].

W Japonii system zaopatrzenia społecznego jest finansowany:

- ze składek – ubezpieczenia zdrowotne, emerytalno – rentowe, dla osób specjalnej troski. Ze składek finansowana jest także organizacja służb zapewniających fachową opiekę zdrowotną,
- z podatków i dochodów budżetu – prewencja i promocja zdrowia, pomoc osobom dotkniętym losowo (w tym pomoc w powrocie do normalnego życia), pomoc ofiarom wojennym i kombatantom oraz osobom dotkniętym przez klęski żywiołowe, **dopłaty dla osób o niskich dochodach dla zapewnienia minimum socjalnego** (co stanowi ewenement w skali światowej). Z budżetu państwa finansowane są także poradnictwo zawodowe oraz pomoc w przekwalifikowaniu osobom bezrobotnym,
- z programów pracowniczych ubezpieczeń [11].

PODSUMOWANIE

Systemy zabezpieczenia społecznego na świecie kształtowały się stopniowo przez wiele lat. Obecnie istniejące rozwiązania stanowią mieszankę odpowiadającą kulturze, tradycji i modelowi życia poszczególnych narodowości. Różnice są widoczne, zarówno w rozwiązaniach systemowych, jak również sposobie funkcjonowania i finansowania. Zauważalna jest tendencja, że tam gdzie państwo angażuje się w mniejszym stopniu w realizację świadczeń i ich finansowanie, system działa słabiej, a obywatele mają niższe poczucie bezpieczeństwa

socjalnego. Rozwiązania polskiego systemu zabezpieczeń społecznych nie odbiegają od światowych standardów, przede wszystkim dzięki temu, że zostały zaczerpnięte z doświadczeń innych krajów (głównie Francji i Niemiec). Państwa stosujące zasadę solidaryzmu społecznego wytwarzają w obywatelach poczucie wartości, spełnienia i zadowolenia z wykonywanej pracy. Ubezpieczenia społeczne i wynikający z nich system świadczeń znacząco podnosi jakość życia, która ewidentnie wpływa na stan zdrowia ludności oraz dłuższe życie w lepszej kondycji. Doświadczenie lat wskazuje, że powstające wciąż nowe czynniki gospodarcze, społeczne, geopolityczne będą ciągle kształtowały systemy ubezpieczeń by najpełniej odpowiadać potrzebom społecznym.

L. Wdowiak, S. Ćwikła, L. Kapka

CHARACTERISTICS OF THE FORMS OF SOCIAL SECURITY IN THE EXAMPLE OF AGRICULTURAL INSURANCE SYSTEMS IN SELECTED COUNTRIES

Summary

The 20th century shaped three basic models of social security. These are: a liberal model - where the market plays a more important role in the creation of social opportunities, a sociodemocratic model - the state is dominant, and a mediocre conservative model. The majority of social security models functioning worldwide possess solutions taken from various systems, therefore very difficult to determine. These solutions were shaped by economic development, culture, tradition, or the system of values adopted by an individual society. The systemic solution are intermingled and supplementary, creating a varied mosaic. They may therefore be defined as models combining liberalism and egalitarianism, in which the solidarity principle is applied. It is worthwhile emphasizing that only the countries with a conservative model - including Poland, Germany and France - possess separate institutions responsible for the insurance of farmers. In the remaining countries, farmers use the system in the same way as other citizens.

The division into the above-mentioned models has been made based on criteria such as subjective and objective security, institutions responsible for social security, and the models of financing.

Many years of experience have shown that constantly developing new economic, social, and geopolitical factors will continue to shape the insurance systems in the way that they are possibly most fully responsive to social needs, both of the employees of the agricultural sector, and the general population.

Л. Вдовьяк, С. Чвикла, Л. Капка

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ НА ПРИМЕРАХ СИСТЕМ СТРАХОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В ОТДЕЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВАХ

Аннотация

XX столетие сформировало три основных модели социального страхования. Являются ими либеральная модель, где рынок играет большую роль в создании общественных шансов, социал-демократическая модель, где доминирует государство, а также посредственная консервативная модель. Большинство существующих в мире моделей социального страхования имеют решения, которые были заимствованы из разных систем, поэтому очень трудно однозначно их охарактеризовать. Эти системы формировали, в равной степени, экономическое развитие, культура, традиции, а также система ценностей данного общества. Системные решения взаимно проникаются, дополняют себя, формируя многогранную мозаику. Следовательно, охарактеризовать их можно, как смешанные модели, совмещающие либерализм и эгалитаризм, использующие принцип солидарности. Необходимо подчеркнуть,

что все государства с консервативной моделью, к которым относятся: Польша, Германия и Франция имеют отдельные ответственные институты, отвечающие за страхование сельского населения. В других странах сельское население пользуется системой так же, как другие граждане.

Классификация вышеуказанных моделей была сделана на базе критериев, таких как: субъективный диапазон и предмет страхования, ответственные институты за социальное страхование, а также модели финансирования.

Появляющиеся все время новые экономические, общественные, геополитические факторы непрерывно формировали системы страхований, приспосабливаясь к общественным потребностям работников аграрного сектора и общей популяции.

Л. Вдовяк, С. Чвікла, Л. Капка

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ПРИКЛАДАХ СИСТЕМ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ

Анотація

XX століття сформували три основні моделі соціального страхування. Є ними ліберальна модель, де ринок грає велику роль в створенні суспільних шансів, соціал-демократична модель, де домінує держава, а також посередня консервативна модель. Більшість моделей соціального страхування, що існують в світі, мають рішення, які були запозичені з різних систем, тому дуже важко однозначно їх охарактеризувати. Ці системи формували, в рівній мірі, економічний розвиток, культура, традиції, а також система цінностей даного суспільства. Системні рішення взаємно проникаються, доповнюють себе, формуючи багатогранну мозаїку. Отже, охарактеризувати їх можна, як змішані моделі, поєднуючи лібералізм і егалітаризм, що використовують принцип солідарності. Необхідно підкреслити, що всі держави з консервативною моделлю, до яких відносяться: Польша, Німеччина і Франція мають окремі відповідальні інституції, що відповідають за страхування сільського населення. У інших країнах сільське населення користується системою так само, як інші громадяни.

Класифікація вищезгаданих моделей була зроблена на базі критеріїв, таких як: суб'єктивний діапазон і предмет страхування, відповідальні інституції за соціальне страхування, а також моделі фінансування.

Нові економічні, суспільні, геополітичні чинники, що з'являлися весь час, безперервно формували системи страхувань, пристосовуючись до суспільних потреб працівників аграрного сектора і загальної популяції.

PIŚMIENNICTWO

1. K a w i ń s k i M .: Europa jako kolebka systemów emerytalnych, Gazeta Ubezpieczeniowa 8 luty 2005 r.
2. T r y f a n B .: Ochrona zdrowia rolników w Europie, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 3/4 (23/24), KRUS, Warszawa 2004 r.
3. P i o t r k o w s k i J .: Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody., Wydawnictwo KiW, Warszawa 1966 r.
4. K o r s a k R .: Zabezpieczenie społeczne rolników w Europie Zachodniej, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 2 (14), KRUS, Warszawa 2002 r.
5. T r y f a n B .: Zabezpieczenia społeczne rolników w Europie. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, FAPA, Warszawa 2000 r.
6. T r y f a n B .: Dylematy zabezpieczenia rolników na świecie, IRWiR PAN, Warszawa 2004 r.
7. P a r l i ń s k a A .: Modele ubezpieczeń społecznych rolników w krajach Unii Europejskiej, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe, Tom IX, zeszyt 1.
8. K o p c z y k J .: Norweski system zabezpieczenia społecznego, Ubezpieczenia

w rolnictwie – materiały i studia, 3 (19), KRUS, Warszawa 2003 r.

9. Z e m b r z u s k a – P i e k a r e k E.: Zabezpieczenie społeczne w Kanadzie, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 1 (29), KRUS, Warszawa, 2006 r.

10. Social Security Worldwide 2001 – ISSA, Geneva.

11. R a f a ł s k i H.: Zabezpieczenia ludności rolniczej w kompleksie bezpieczeństwa społecznego obywateli Japonii. Część II, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 2 (10), KRUS, Warszawa 2001 r.

12. Dziennik Ustaw z 2005 r. Nr 93 poz. 775.

13. P ą t k o w s k i K.: Zarys niemieckiego systemu ubezpieczeń i osłon socjalnych w rolnictwie, Ubezpieczenia w rolnictwie- materiały i studia, 4, KRUS, Warszawa 1999 r.

14. T r y f a n B.: Ubezpieczenia społeczne rolników francuskich wobec nowych wyzwań procesów demograficznych, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 2/3 (26/27), KRUS, Warszawa 2005 r.

15. P ą t k o w s k i K.: Rolnicze ubezpieczenie społeczne we Francji Mutualite Sociale Agricole, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 1 (9), KRUS, Warszawa 2001 r.

16. <http://www.krus.gov.pl/krus/informacje-ogolne>

17. <http://www.zus.pl/default.asp?p=2&id=695>

18. D z i u b i Ń s k a - M i c h a ł e w i c z M.: System emerytalno-rentowy w Stanach Zjednoczonych, Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz. Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych 2005 r.

19. P ą t k o w s k i K.: Systemy ubezpieczenia społecznego – Tunezja, Ubezpieczenia w rolnictwie – materiały i studia, 4 (16), KRUS, Warszawa 2002 r.

20. R a f a ł s k i H.: Systemy bezpieczeństwa społecznego obywateli Japonii, w Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne w rolnictwie, Red. J. Jastrzębska, Lublin 2003 r.

Data otrzymania: 26. 09.2008.

Adres Autorów: 20-090 Lublin, ul. Jaczewskiego 2, Krajowe Obserwatorium Zdrowia i Bezpieczeństwa Pracowników Rolnictwa.